

Olli Välikangas

* 21.2.1933 † 10.9.2017

HELSINGIN YLIOPISTON romaanisen filologian professori emeritus Olli Välikangas menehtyi vaikeaan sairauteen 10.9.2017 Helsingissä, jossa hän oli syntynyt 21.2.1933. Hänen isänsä oli yliarkkitehti Martti Välikangas, joka suunnitteli useita merkittäviä taloja Helsinkiin ja muihin Suomen kaupunkeihin. Hänen poikansa valitteli myöhemmin sitä, että keskeisellä paikalla Kaisaniemenkadulla sijainnut isän piirtämä kerrostalo purettiin ”julkisivuttoman” Pukevan tavaratalon tieltä. Senkin kohtaloksi tuli tosin purkaminen, ja tilalla on nyt Helsingin yliopiston kirjasto.

Kouluaikanaan Välikangas oli Ruotsissa sotalapsena vuoden 1944, ja siltä ajalta oli peräisin hänen erinomainen ruotsin taitonsa. Lähes 70 vuotta myöhemmin hän kirjoitti kokemuksestaan ruotsinkielisen muistelmateoksen *Erövra Sverige åter. Lidningö 1944: Minnen från tiden som krigsbarn* (2011). Tultuaan ylioppilaaksi Helsingin lyseosta vuonna 1950 Välikangas opiskeli Helsingin yliopistossa romaanista ja englantilaista filologiaa. Hän suoritti FK-tutkinnon vuonna 1956 ja FL-tutkinnon 1959. Väitöskirjatyö vei hänet Pariisiin. Opintomatkojensa (mm. 1957–1958 ja 1960) aikana hän seurasi ajan merkittävimpien ranskalaisten kielentutkijoiden,

Gérald Antoinen ja Robert-Léon Wagnerin, opetusta. Kuten hän itse kirjoitti väitöskirjansa esipuheessa, kymmenen vuoden tutkimusjakso päättyi väitökseen vuonna 1966 Helsingin yliopistossa. Romaanisen filologian alaan kuuluva laaja väitöskirja *Les termes d'appellation et d'interpellation dans La comédie humaine d'Honoré de Balzac* ilmestyi Uusfilologisen yhdistyksen Mémoires-sarjassa vuonna 1965. Sen aiheena olivat puhuttelumuodot Balzacin kirjoittamassa suuressa romaanisarjassa *Inhimillinen komedia*. Välikankaan tutkimus oli uraauurtava sellaisella kielentutkimuksen alueella, joka vasta viime vuosikymmeninä on noussut tutkijoiden huomion keskipisteeseen, nimittäin keskusteluanalyysi ja vuorovaikutustutkimus. Väitöskirja edustaa myös nk. historiallista sociolingvistiikkaa, josta on tullut keskeinen historiallisen kielitieteen tutkimusala vasta viime aikoina; tämännimistä kielitieteen alaa ei tunnettu vielä tuolloin.

Välikangas nimitettiin Helsingin yliopiston ranskan kielen dosentiksi pian väittelemisensä jälkeen vuonna 1967. Hän hoiti yliopistoon vasta perustettua romaanisen filologian apulaisprofessuuria sekä Turun yliopiston avointa saman alan professuuria, ennen kuin hänet nimitettiin

Helsingin yliopiston romaanisen filologian professoriksi vuonna 1973. Tästä virasta hän siirtyi eläkkeelle 1996. Hän oli myös Turun yliopiston dosentti. Välikankaan luottamustehtävistä tärkeimpiä oli Yliopilastutkintolautakunnan jäsenyys (1985–1997) ja sen kielivaliokunnan puheenjohtajuus (1990–1997). Hän toimi myös aktiivisesti perinteikkäässä uusien kielten tutkimusta edustavassa Uusfilologisessa yhdistyksessä, ensin pitkään varapuheenjohtajana (1981–1995) ja vuosina 1995–2002 puheenjohtajana. Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi hänet valittiin vuonna 1982.

Tutkimustyössään Välikangas liikkui joustavasti eri aihepiirien ja alojen välillä. Puhuttelumuotojen tutkimusta hän jatkoi väitöksensä jälkeen Uusfilologisen yhdistyksen Neuphilologische Mitteilungen -lehdessä vuonna 1967 julkaistussa laajas-
sa artikkelissa, josta tosin ilmestyi vain ensimmäinen osa ja jossa käsiteltiin sinut-
telua ja teittelyä Balzacin tuotannossa. Hän palasi samaan aiheeseen lähes 40 vuotta myöhemmin vuonna 2004 Helsingissä Uusfilologisen yhdistyksen järjestämässä dialogia käsitelleessä kollokviossa. Tällä välin oli puhuttelumuotojen tutkimus noussut merkittävään asemaan nykykielitieteessä. Italian puhuttelumuotoja 1700-luvun kielenoppaissa käsitteli vuonna 2005 pidetty kongressiesitelmä. Balzacin teosten tyyliä Välikangas tutki artikkelissa ”Balzac face à son texte : le début de la ’La vieille fille’” (1983) sekä toisessa, vuonna 1999 julkaistussa tutkielmassa ”Glanures balzaciennes : aspects de la langue des romans de jeunesse”.

Puhuttelumuotojen lisäksi toinen Välikankaan keskeinen tutkimuskohde oli kontrastiivinen kielitiede, nimenomaan suomen ja ranskan välinen vertailu. Rans-

kan kielen osalta Välikangas oli pioneeri alalla. Hän aloitti 1970-luvun lopulla tutkimusyhteistyön Pariisin III yliopiston kanssa; sen tuloksena järjestettiin seuraavina vuosikymmeninä kuusi kontrastiivista kollokviota vuoroin Suomessa ja Ranskassa. Välikangas oli julkaissut jo vuonna 1970 Neuphilologische Mitteilungenissa laajan tutkielman *prendre*- ja *ottaa*-verbi-
en vertailusta, ennen kuin kontrastiivisen kielentutkimuksen asema vakiintui maassamme 1970-luvulla ja muuttui yhdeksi alan valtavirtauksista. Helsingin yliopiston romaanisten kielten laitoksen sarjassa ilmestyi 1987 Välikankaan entisten opiskelijoihinsa – Mervi Helkkulan (vuodesta 2003 ranskan kielen professori Helsingin yliopistossa) ja Ritva Nordströmin – kanssa kirjoittama lähes 300-sivuinen teos ranskan ja suomen verbisyntaksista, *Éléments de syntaxe contrastive du verbe français-finnois*. Useita muita, myös nimenomaan verbisyntaksiin keskittyneitä lyhempiä tutkielmia Välikangas julkaisi sekä Neuphilologische Mitteilungen -lehdessä että mainittujen suomalais-ranskalaisten kollokvioiden aktoissa.

Kolmas merkittävä tutkimuskohde olivat ajan adverbit ja niistä kehittyneet partikkelit. Välikankaan lähtökohtana oli ranskan *déjà*-adverbi (’jo’), josta hän 1970-luvulta alkaen kirjoitti useita synkronisia ja diakronisia artikkeleita. Hän pyrki kartoittamaan adverbien syntyä ja sen merkitysten kehitystä sekä vertailemaan sitä esim. italian *già*- ja *già*-adverbeihin sekä saksan *schon*-adverbiin. Adverbien semantismi oli tietysti tutkimusten keskiössä, ja käsitellyiksi tulivat myös sellaiset erityistapaukset kuin sanonnat *Comment s’appelle-t-il déjà?/Wie heisst er schon?* (’mikä hänen nimensä nyt olikaan?’). Eri kieliä käsittelevät tutkimukset

osoittavat, miten monipuolinen tutkija Välikangas oli. Valitettavasti adverbista suunniteltu monografia jäi kirjoittamatta; sen ainekset olivat suurelta osin koossa eikä niiden muokkaaminen laajemmaksi kokonaisuudeksi olisi ehkä vaatinut paljon aikaa.

Kielitaitoisena ja paljon lukeneena miehenä Välikangas saattoi yllättää keskustelukumppaninsa esimerkiksi analysoimalla Brucknerin sinfonioita. Eläköitymisensä jälkeen hän opiskeli unkaria ja kävi Unkarissa luennoimassa omasta alastaan.

Kesät Välikangas vietti perheineen suvun perinteikkäällä huvilalla Villingissä, jossa kollegat ja ulkomaiset vieraat saivat nauttia hänen vieraanvaraisuudestaan mieliinpainuvien kesäretkien aikana. Jokavuotiset hiihtoretket Lappiin edeltäjän,

professori Veikko Väänäsen, kanssa jatkuivat 1980–1990-luvuilla niin kauan kuin Väänäsen voimat sallivat. Välikankaan harrastuksiin kuului shakki, ja hän saavutti mainetta artikkelillaan shakista Ranskan kirjallisuudessa. Hän oli taitava puhuja, jonka humoristiset ja kekseliäät puheet Uusfilologisen yhdistyksen vuosijuhlissa ja suomalaisten sekä alan pohjoismaisten kongressien päätösillallisilla jäivät kuulijoiden mieleen. Pohjoismaisiin, joka kolmas vuosi järjestettäviin romanistikongresseihin hän osallistui systemaattisesti. Heikkenevän terveyden vuoksi häntä ei kuitenkaan enää viime vuosina niissä nähty, sen enempiä kuin Helsingissä yliopistollisissa tilaisuuksissakaan, eikä edes mainituissa maaliskuussa pidettävissä vuosijuhlissa, joissa hän kävi uskollisesti vuosikymmenten ajan.

Juhani Härmä, Elina Suomela-Härmä